

Štěchovická aféra začala nenápadně, ale její dosah byl velký.²⁹ Dala se do pohybu 3. října 1945, kdy francouzské ministerstvo zahraničí napsalo svému zastupitelství v Praze, že německý válečný zajatec Günther Aschenbach poskytl informaci, která by mohla československé úřady zajímat. Němec sloužil ve skupině divize SS *Das Reich*, která byla v dubnu 1945 odvelena do prostoru jižně od Prahy. Jejím úkolem bylo vykopat podzemní štolu, do níž mělo být ukryto třicet velkých beden. Francouzi informovali československé ministerstvo zahraničí, že Aschenbach je ochoten úkryt identifikovat.³⁰

Po čtyřech dnech nečinnosti ministerstvo zahraničí postoupilo

zprávu ministerstvu vnitra, ale neinformovalo o tom francouzské velvyslanectví. Pozdější vyšetřování ukázalo, že ministerstvo vnitra si nechalo zprávu úředně přeložit, ale pak ji odložilo. Když ministerstvo zahraničních věcí nereagovalo, obrátil se francouzský vojenský atašé generál Julien Flipo v lednu 1946 se zprávou na ministerstvo obrany. Průvodní dopis obsahoval kopii Aschenbachova vyjádření, tři mapky a nákres stoly. Německý zajatec tvrdil, že štola je asi deset až dvanáct metrů dlouhá a je umístěna zhruba třicet kilometrů od Prahy, v oblasti necelého půl kilometru východně od přehrady štěchovické vodní elektrárny na Vltavě. Každá bedna ve štole je zajištěna výbušninami a dále chráněna pěchotními minami a hořlavou náplní z plamenometů.³¹ Československá byrokracie příjem francouzské zprávy ani nepotvrdila, natož aby s ní něco udělala.

Francouzi neviděli jinou možnost než předat všechny informace oddělení G-2 (vojenské zpravodajství) Velitelství sil Spojených států v Evropě (USFET). Reakce Američanů byla okamžitá. Sekce G-2 se rozhodla vyčlenit jednotku, která by místo našla a bedny s tajemným obsahem získala. Američané si možná mysleli, že štola je tak pečlivě zabezpečena, protože obsahuje důležité dokumenty týkající se německého nukleárního výzkumu. Kontextem pro takový závěr byly novinové zprávy, že uranové doly v západní části Československa pracují ve prospěch Sovětského svazu.³²

V lednu 1946 dostal kapitán Stephen M. Richards, odborník na práci s výbušninami, rozkaz připravit se na kratší výlet do Československa. Jeho tým měl u Štěchovic najít štolu s dokumenty, odstranit nastražené trhaviny, naložit bedny na nákladní vozy a dopravit je do americké zóny v Německu.³³ Podplukovník Thomas K. Taylor, úřadující vojenský atašé v Praze, obdržel 2. února 1946 instrukce připravit se na přijetí speciální jednotky, která brzy do Československa vstoupí. Taylor zprávu konzultoval s majorem Charlesem Katekem z Vojenské mise Spojených států a důstojníkem SSU (Strategic Services Unit, předchůdce CIA) na velvyslanectví v Praze. Katek vojáky okamžitě varoval, že mise musí skončit fiaskem. Taylor s ním souhlasil a navrhl velitelství ve Frankfurtu, aby akce byla provedena v součinnosti s československými úřady.³⁴ Neuspěl, a tak Taylor v rozporu s pravidly

vojenské disciplíny telefonicky požádal USFET, aby operaci zrušil. Generál Edwin Siebert, vedoucí sekce G-2 amerických sil v Evropě a budoucí zástupce ředitele CIA, stroze odpověděl, že akce „za to riziko stojí“.³⁵

V neděli 10. února 1946 překročil hranice Československa konvoj amerických vojenských vozidel. Skládal se ze čtyř nákladních aut, džípu a dvanácti amerických vojáků s turistickými vízy; německý zajatec Aschenbach a dva jeho francouzští strážci víza neměli. Ačkoli nikdo z vojáků nevypadal jako turista, všichni absolvovali hraniční kontrolu bez překážek. Kapitán Richards zavedl konvoj do Prahy, kde jim Jack Guiney ze Schönbornského paláce zajistil ubytování v Alcronu. Američané do hotelu přišli po zuby ozbrojeni, což pro skupinu turistů vypadalo nezvykle, a tak hned na počátku vzbudili nechtěnou pozornost.³⁶ Druhý den, vedeni zajatcem, odjeli směrem na Štěchovice. Když dosáhli zalesněného území vedle přehrady, Richards prostor zajistil strážemi. Aschenbach rychle našel štolu a vojáci s pomocí silného kompresoru odstranili vrstvu půdy. Tým se brzy díval na vchod do tunelu. Byl doslova ověncen chytře nastraženými a vzájemně spojenými výbušninami.

Až po delším úsilí a s velkým rizikem dokázal Richards uvolnit jedno prkno brány a se dvěma seržanty jako pomocníky se mu podařilo vchod otevřít. Než do tunelu vstoupil, kapitán svému týmu řekl, že má právě ten den narozeniny – bylo mu dvacet čtyři let. I když Richards musel pracovat pod zemí a ve tmě, dokázal všechny třaskaviny zneškodnit. Uvolnil pak místo dalším členům týmu, kteří pomocí rumpálu s dieselovým motorem ze štoly k autům vytáhli třicet velikých beden. Mezitím se poručík William J. Owen, který měl na starosti zpravodajskou část mise, sešel na velvyslanectví s podplukovníkem Taylorem. Taylor zopakoval svoje výhrady, ale když se dozvěděl, že úkol je už téměř splněn, řekl jen, aby „pokračovali v akci a odjeli“. Richards a jeho muži pracovali bez přestávky 36 hodin a opustili štěchovické údolí 12. února 1946 kolem čtvrté hodiny odpoledne s více než pěti tisíci kilogramy dokumentů. Konvoj úspěšně překročil československé hranice brzy ráno následujícího dne.³⁷

Až dosud všechno proběhlo překvapivě dobře. Došlo sice ke kontaktu

amerických stráží s místními obyvateli, kteří byli překvapeni, když viděli vojáky v cizích uniformách. Začaly dokonce kolovat zprávy, že přijeli němečtí sabotéři, kteří se chystají vyhodit do povětří přehradu. Na místo se proto vypravila československá policejní patrola, která však s úlevou zjistila, že jde o Američany. Ale policisté se nedozvěděli nic o jejich poslání. Vojáci pouze řekli, že celá operace je tajná. Policisté odešli a informovali nadřízené, kteří informaci předali výš. Potom se ke štole vypravila na průzkum četa československé armády. Když se jeden z vojáků dostal příliš blízko ke štole, americký strážný vystřelil do vzduchu a jednotka odešla. Zpráva, že americká armáda stěhuje bedny z podzemní štoly za Prahou, pak služební cestou dostihla dozorcího důstojníka velitelství OBZ (vojenské kontrarozvědky). Během pozdějšího vyšetřování mohl jen potvrdit, že volajícimu hrubě vynadal, proč ho budí. Byl totiž přesvědčen, že jde o skupinu amerických vojáků, kteří přijeli do Prahy za zábavou.³⁸ Neschopnost OBZ tak umožnila americkému týmu vyvézt dokumenty do americké zóny v Německu.

Zatímco konvoj nákladních aut opouštěl odpoledne 12. února 1946 Československo, kapitán Richards a jeho dva seržanti svůj džíp otočili opačným směrem – zpátky do hotelu Alcron. To byl špatný nápad. Když se krátce po odjezdu Američanů policie vrátila, aby oblast u Štěchovic prozkoumala, našla po okolí rozházené dokumenty s nacistickými razítky. (Papíry asi pocházely z jedné nebo dvou beden, které se při nakládání rozbily.) Policie rovněž našla 640 kilogramů TNT, 450 kilogramů náplně do plamenometů, dvacet devět německých protitankových min značky Teller a pět beden jiných trhavin. Nic z tohoto nebezpečného materiálu nebylo nijak zabezpečeno. Úřady začaly přirozeně pátrat po vinících a ke svému překvapení zjistily, že vedoucí týmu kapitán Richards spí v posteli v hotelu Alcron. Společně se svými dvěma kamarády byl ráno po menší potyčce zatčen.

Nelze se divit, že podplukovník Taylor nijak netoužil odpovídat na otázky československých vyšetřovatelů, a ti ho proto marně hledali v jeho kanceláři, doma a nakonec po celém městě. Až večer 13. února na něj narazil styčný důstojník generálního štábu v důstojnickém klubu. Žádal vysvětlení amerického nájezdu do Štěchovic a chtěl vědět,

proč v okolí zůstaly nezabezpečené trhaviny. Požadoval také okamžité navrácení všech odcizených dokumentů. Taylor hlásil svým nadřízeným, že po konzultaci se Steinhardttem „předstíral naprostou neznalost“ celé věci, a aby získal čas, nabídl, že odjede do Frankfurtu, kde zjistí, co se vlastně stalo. Ke svému úžasu se druhý den ráno na štábu USFET dozvěděl, že jeho nadřízení si stále ještě neuvědomili negativní politické důsledky operace a dál o ní tvrdošijně prohlašovali, že „stála za naši současnou nepříjemnou situací“.

Když se Taylor vrátil do Prahy, aby se pokusil krizi urovnat, čekalo ho další nepříjemné překvapení. Dozvěděl se, že kapitán Richards a jeho dva seržanti byli v Praze zatčeni, načež se ke všemu v plném rozsahu přiznali. To byla pravda, ale jejich výslech byl zbytečný, protože kapitán Richards měl v kapse u košile rozkaz od G-2 USFET s popisem operace a jmény a hodnotami všech členů týmu. Nebylo o čem diskutovat. Pražské úřady oznámily, že trojici zatčených propustí pouze proti vrácení všech dokumentů z Německa zpět do Prahy.³⁹

Dne 15. února 1946 se sešla československá vláda na tajné schůzi. Jediným bodem programu byl štěchovický incident. Václav Nosek, komunistický ministr vnitra, popsal nájezd amerického komanda a zdůraznil, že šlo o akt agrese provedený cizí ozbrojenou jednotkou, která vstoupila do země s cílem zcizit úřední dokumenty. Zařadil událost do souvislosti s dalšími pochybnými aktivitami amerického velvyslanectví. Komunisté zářili štěstím a jejich demokratičtí kolegové museli mlčet. Všichni se shodli, že vláda připraví ostrou protestní nótu a bude žádat okamžité vrácení všech beden. Až do té doby zůstanou kapitán Richards a jeho dva kolegové ve vazbě.⁴⁰ Celou situaci dočasně zkomplikovala skutečnost, že se kapitán Richards odvážně pokusil o útěk. Přemohl svého strážce a utekl z budovy; byl však dostižen ani ne půl kilometru od vězení.⁴¹

Velvyslanec Steinhardt odeslal text československé protestní nóty do Washingtonu bez jakýchkoliv osobních poznámek, ale bylo zřejmé, že nájezd komanda jeho postavení v Praze oslabil.⁴² V jednu chvíli udeřil pěstí o stůl a vztekle prohlásil, že už má Prahy dost a požádá o přeložení. Přítomní informátoři tajné policie každé slovo jeho tirády pečlivě zaznamenali.⁴³ Major Katek z Vojenské mise byl rovněž

přesvědčen, že špatně připravená operace ztíží jeho přístup k informacím.⁴⁴ Vojenský atašé, plukovník (původně a později zase generál) Egmont F. Koenig, měl tu výhodu, že když ke štěchovické aféře došlo, nebyl v Schönbornském paláci. Mohl proto československou stranu s více méně čistým svědomím ujistit, že o misi komanda G-2 neměl ponětí. Je pravděpodobné, že ho nadřízení z Frankfurtu v pravou chvíli z Prahy nakrátko odvolali, aby jeho reputace neutrpěla. Úřadující vojenský atašé podplukovník Taylor byl překvapivě ostrým kritikem akce. Svým nadřízeným psal tónem, který nebyl ve vojenské štábní kultuře obvyklý. „Tento incident,“ varoval, „téměř úplně podkopal pozici našeho úřadu v Československu.“ Doporučoval, aby byly dokumenty vráceny co nejrychleji, protože jen tak bylo možné politickou katastrofu urovnat.⁴⁵

Dne 27. února 1946 se sekce G-2 ve Frankfurtu rozhodla, že je na čase krizi vyřešit tím jediným možným způsobem: vrácením dokumentů. Američané pozvali československé zástupce, aby na balení dokumentů dohlédli.⁴⁶ Všechny bedny byly otevřeny, ale řada svazků zřejmě zůstala neporušena. Je možné, že sekce G-2 hledala pouze určitá témata, jako byl jaderný výzkum, produkce uranu nebo nové zbraňové systémy. Pokud zběžná prohlídka ukázala, že se daný soubor svazků vztahoval k jiným tématům, várka se již dále neprobírala.⁴⁷ Jiné dokumenty však byly ze svazků vyňaty a pravděpodobně okopírovány.⁴⁸ Dokumenty ze štěchovické štolý se vrátily na Pražský hrad 2. března 1946; přivezl je tam konvoj americké armády společně s oficiální omluvou kancléři Smutnému. Steinhardt navíc samostatně vyjádřil Benešovi za incident svou „hlubokou lítost“.⁴⁹ Richards a jeho seržanti byli propuštěni a generál Koenig všechny tři osobně odvezl zpět do Německa.

Trvalo dva měsíce, než čeští archiváři a specialisté materiály ze Štěchovic prozkoumali. Zjistili, že dokumenty patřily především úřadu K. H. Franka, Hitlerova faktického místodržitele v Praze. Neobsahovaly nic, co by mohlo vojenské zpravodajce zajímat. Americké velvyslanectví doufalo, že aféra z pražské politické scény zmizí co nejdříve. To se nestalo. Nájezd amerického komanda se stal senzací v americkém tisku už jen proto, že v týmu byli též novinář a fotograf. Jejich dramatické vyličení přepadu představilo kapitána Richardse a jeho

kolegy jako autentické supermany. *New York Times* a další média věnovaly štěchovické epizodě spoustu místa a prohlásily ji – navzdory oficiálním omluvám a vrácení všech dokumentů – za velký úspěch.⁵⁰ Hned po návratu do americké zóny obdržel kapitán Richards a jeho dva druzi Medaili vojáka, nejvyšší americké vyznamenání za odvahu prokázanou mimo bojovou akci.⁵¹

Celá událost měla dlouhou životnost také proto, že KSČ konečně dostala příležitost ukázat Američany v nepříznivém světle. Typický titulek stranického tisku hlásal: „Hrubé porušení československé suverenity“.⁵² Bylo to účinné, už proto, že to byla pravda. Komunisté si ve Steinhardtově omluvě doslova libovali.⁵³ Když byly odcizené bedny vráceny, poslanci za KSČ začali spřádat různé konspirační teorie. Jednou z nich bylo tvrzení, že byly vráceny jiné dokumenty, než které komando vyzvedlo ze štoly u Štěchovic. Steinhardt se proti těmto paranoidním zkazkám ohrazoval, ale jeho hlas mohl jen stěží znít důvěryhodně. Úřady se odvolaly na poslaneckou imunitu, která chránila projevy na půdě parlamentu, a na prý nedotknutelný princip svobody tisku.⁵⁴

Štěchovický nájezd neposkytl Washingtonu žádné zpravodajsky využitelné informace a poškodil obraz Spojených států v Československu. Až dosud měli Američané ve srovnání se svými ruskými rivaly vysoký morální kredit. Američtí vojáci nebyli o nic méně stateční než Rudá armáda, a navíc byli poctiví, platili svoje účty a uměli se chovat. Štěchovická aféra Ameriku o dobrou pověst připravila. Veřejnost byla právem skeptická, když velvyslanec, vojenský atašé a jeho zástupce tvrdili, že o plánované akci vůbec nic nevěděli. Američané teď navíc vypadali jako amatéři. V jednotce G-2 byli evidentně stateční a technicky zdatní profesionálové, ale Richards a jeho seržanti se nechali zatknout po noční pitce, a navíc s rozkazy na provedení přísně tajné mise v kapse. Steinhardt si všiml, že před aférou se komunisté omezovali na „jízlivosti, pomluvy a ostré štulce“. Po ní však spustili proti Spojeným státům velmi nepříjemnou bubnovou palbu. Ministerstvo zahraničí ve Washingtonu se oprávněně obávalo, že by část veřejnosti mohla zaujmout jednoznačně protiamerické postoje.⁵⁵ A to se také skutečně stalo. Dokonce i demokratický tisk interpretoval americký

nájezd na Štěchovice jako příznak „beznadějné krize současného světa a ztrátu všech morálních zásad“, místo nichž prý nastoupili „pistolníci a bandité“.⁵⁶ Je ironií, že dokumenty, které Spojené státy za vysokou politickou cenu ve Štěchovicích získaly, byly natolik bezvýznamné, že byly postupně rozptýleny do několika různých pražských archivů, načež upadly v zapomnutí. Dnes o nich téměř nikdo neví.

Zatímco veřejnost hltala co možná nejvíc informací o Štěchovicích, diplomaté a finanční experti se věnovali tématu půjček, o které pražská vláda koncem ledna 1946 požádala. První z nich se týkala úvěru 50 milionů dolarů na nákup přebytků amerického válečného materiálu a měla být splatná během 30 let. Praha rovněž žádala o půjčku 50 milionů dolarů od Export-Import Bank, 25 milionů dolarů na nákup americké bavlny a několik menších půjček, například na nákup tabáku.⁵⁷

Americké ministerstvo zahraničí se ve věci půjček snažilo rozhodnout mezi dvěma protichůdnými impulzy. Jednak si přálo rozšířit ekonomickou pomoc Československu a neutralizovat tak snahu Sovětského svazu a komunistů o omezení ekonomických vazeb země se Západem. To bylo o to naléhavější, že ministr průmyslu a nepředvídatelný sociální demokrat Bohumil Laušman vyjednával počátkem roku 1946 v Moskvě dohodu o obchodních vztazích mezi Československem a Sovětským svazem. Někteří Američané dál pevně věřili, že si pražská vláda dlouhodobě svou nezávislou existenci mezi oběma bloky udrží, a proto chtěli zemi pevně zapojit do ekonomických struktur Západu. Jedním z prostředků pro dosažení tohoto cíle byly půjčky. Současně však Washington váhal, zda má poskytovat finanční injekce Československu, jehož vláda zjevně váhala s kompenzací pro americké občany za jejich majetky znárodněné podle dekretů z října 1945. Kromě toho, vzhledem k nejisté politické budoucnosti Československa, mělo americké ministerstvo zahraničí plný nárok na obavy „poskytnout pomoc v oblasti, z níž [Spojeným státům] nekynuly politické ani ekonomické výhody“. Tento názor zastávali ti, kdo si mysleli, že Československo se již fakticky stalo „částí Sovětského svazu“.⁵⁸

Steinhardt byl v zásadě pro téměř všechna opatření, která mohla zesílit vazby Československa se Západem. Když však došlo na půjčky,

zaujal odlišné stanovisko: „Jsem v současné době nakloněn doporučit opatrnost ... při udělování jakýchkoli kreditů za účelem rekonstrukce.“⁵⁹ Názor, že půjčky zabrání nebo zpomalí šíření komunismu, odmítl jako naivní. Poukázal na to, že Spojené státy již poskytly pomoc prostřednictvím organizace UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), aniž by se v Praze dočkaly třeba i jen poděkování. Velvyslanec v únoru 1946 otevřeně řekl, že je proti půjčkám, pokud neuvidí důkazy, že se Češi a Slováci snaží od komunismu osvobodit a že budou ochotni poskytnout dolarovou kompenzaci za znárodněný americký majetek.⁶⁰

Na jaře 1946 Steinhardt trval na tom, aby se půjčky neposkytovaly před květnovými volbami. V červnu varoval před udělením úvěrů s odůvodněním, že by posílily tendenci pražské vlády chovat se vůči západním mocnostem lhostejně. Další měsíc Steinhardt prohlásil, že poskytnutí amerických kreditů bez závazku vlády, že odškodní znárodněný americký majetek, by se rovnalo „úplnému vyklizení našich vyjednávacích pozic“. Počátkem podzimu Steinhardt svoji kampaň proti poskytování úvěru Československu uzavřel. Napsal, že Spojené státy by měly zamítnout všechny žádosti o půjčky do doby, kdy „si československá vláda a tisk začnou pomoci ze Západu více vážit“.⁶¹

Během války viděl Steinhardt na vlastní oči, jak Kreml oplácel obrovskou materiální pomoc poskytovanou Spojenými státy svou arogancí, lhaním a špehováním amerických diplomatů agenty NKVD. Měl proto legitimní důvod být skeptický a ostražitý. Situace v Praze byla však podstatně odlišná. Velvyslanec především velice dobře věděl, že Beneš nebyl Stalin a politický systém v poválečné Praze nebyl totalitní. Kromě toho Češi potřebovali půjčky právě proto, aby mohli sovětský systém odmítnout. Půjčky by byly politickou podporou Beneše, Masaryka a demokratů vůbec. Žádat odškodnění amerických vlastníků v dolarech bylo navíc od Steinhardta necitlivé a vlastně destruktivní, protože nacisté za války zcela vyplenili všechny devizové rezervy státu. Praha teď potřebovala americké půjčky zčásti právě proto, aby mohla v dolarech americké vlastníky – včetně, ne-li především, Steinhardtových klientů – odškodnit.

Kromě diskuse o amerických kreditech též existovala složitá

záležitost týkající se 18,4 tuny československých zlatých rezerv, které nacisté uloupili a americká armáda koncem války zadržela. Pařížská reparační dohoda z roku 1946 brala všechno zlato ukradené Třetí říší v okupované Evropě jako celek a ustavila tripartitní komisi (složenou ze Spojených států, Velké Británie a Francie), která měla určit pravidla, podle nichž se zlato vrátí původním vlastníkům. Asi čtvrtina československého podílu byla vrácena Praze dříve, než prezident Truman s ohledem na vlastnické spory mezi Spojenými státy a Československem další dodávky zastavil. Washington se rozhodl zbývajícím zlaté rezervy držet až do úplného vyřešení všech svých nároků.

Problém s československým zlatem mohl být promptně vyřešen. Steinhardt byl světově uznávaným odborníkem na majetkové spory, jak prokázal při řešení pozůstalosti švédského oligarchy Ivara Kreugera. Kdyby se na svoji roli v Praze skutečně soustředil, mohl zlato využít jako páku pro získání náhrad pro americké vlastníky. Místo toho se celá záležitost trapně táhla až do osmdesátých let, takže zlato v amerických rukách nakonec nemělo žádný zásadní dopad na řešení nároků a protinároků v poválečné Praze.⁶²

Debatu o amerických kreditech dále komplikovala nejednota mezi pražskými politiky. Steinhardt správně psal do Washingtonu, že žádost o půjčku rozdělila vládu na přívržence, jako byli Masaryk, Stránský, Zenkl, Ripka, Drtina, Adolf Procházka a monsignor František Hála, a na oponenty, včetně Gottwalda, Fierlingera, Laušmana, Noska a Zdeňka Nejedlého. Ideologicky podbarvený rozpor v Praze způsobil, že ani českoslovenští zástupci ve Washingtonu nevystupovali jednotně a cílevědomě. Vláda sice formálně požádala o půjčky, ale KSČ a někteří její spojenci mezi sociálními demokraty byli proti, nebo podmiňovali svoji podporu nerealistickými podmínkami. Českoslovenští finanční specialisté ve Washingtonu tak jeden den žádali o půjčku, ale druhý den se na jednání vůbec nedostavili, protože byli levicovými ministry odvoláni zpátky do Prahy. Jinou úspěšnou taktikou odpůrců půjček bylo ignorování amerických návrhů, které přicházely jako reakce na předcházející československé iniciativy. Většina profesionálů na americkém ministerstvu zahraničí velkoryse půjčky pro Prahu podporovala. Jejich pozici však ztěžovala nedostatečná spolupráce Prahy.⁶³

Bolestně dlouhé hádání o amerických půjčkách Československu se táhlo po celý rok 1946. Původní žádost byla schválena, potom byla odložena do poskytnutí záruk pražskou vládou, že budoucí americké nároky na odškodnění budou řešeny spravedlivě a bez odkladu. Půjčky se znovu dostaly na pořad dne v květnu, kdy Sovětský svaz spustil propagandistickou kampaň v souvislosti s dodávkami obilí do Československa. Na konci července Steinhardt argumentoval, že jakmile Češi a Slováci budou mít peníze v kapse, jejich ochota spolupracovat klesne na bod mrazu. Varoval, že dokud pražská vláda neposkytne americkým vlastníkům záruky, neměla by dostat ani haléř.⁶⁴ V srpnu si Praha formálně stěžovala, že podmínky nabízené Washingtonem jsou ve srovnání s podobnými půjčkami pro západní Evropu diskriminační. Velvyslanec reagoval zlostně. Bylo nepřijatelné, aby Praha cokoliv Spojeným státům „diktovala“.⁶⁵

Washington se Steinhardtem souhlasil a československý protest rychle a tvrdě odmítl.⁶⁶ Než mohla Praha reagovat, došlo ke katastrofě. Ministr zahraničí Spojených států Byrnes v Paříži v srpnu 1946 slyšel projev Andreje Vyšinského, který prohlásil, že Spojené státy se snaží prostřednictvím půjček dosáhnout „ekonomického zotročení Evropy“. Američané si při té příležitosti všimli, že této nestydaté lži „se souhlasem tleskala československá delegace“, v čele s ministrem zahraničních věcí Masarykem. Byrnes se rozhodl „dohlédnout na to, aby se neuzavíraly další smlouvy podporující komunistickou kontrolu nad Československem“, a vydal příkaz československé straně veškeré úvěry odmítnout. Je na čase, napsal, aby Spojené státy „pomohly našim přátelům v západní Evropě a Itálii ... místo aby pokračovaly v poskytování materiální pomoci těm zemím ve východní Evropě, které se dnes podílejí na urážlivé kampani proti Spojeným státům a na překrucování našich motivů“.⁶⁷ Čerpání amerických úvěrů bylo proto 13. září 1946 zastaveno. Když se vedoucí Československé mise pro nákup přebytečného válečného materiálu následujícího dne snažil vybrat peníze na další transakce, zjistil, že účet je prázdný.⁶⁸

Byrnes si z Paříže stěžoval Steinhardtovi, že Masaryk systematicky hlasoval se sovětským blokem. Jestliže Praha neposkytne důkaz své nezávislosti na Kremlu a svého přátelství se Spojenými státy, varoval,

bude osobně jakoukoli ekonomickou pomoc pražské vládě blokovat.⁶⁹ Ministr Byrnes měl samozřejmě pravdu stejně jako Steinhardt, který půjčky kritizoval od samého počátku. Pražská vláda se chovala hrozně. Problém byl v tom, že reakce Washingtonu byla přesně taková, jak si přáli komunisté; Byrnesovo rozhořčení na Masaryka se stalo nástrojem, kterého využili pro dosažení svých cílů.

Do podzimu 1946 se záležitost natolik zpolitizovala, že dokonce i ti ve Washingtonu, kdo byli původně pro rozvoj pevných ekonomických svazků s Prahou, museli uznat svou porážku. Na konci září Američané oznámili, že všechna jednání o kreditech zastavují, protože „americkým občanům nebyla poskytnuta náhrada za jejich práva a majetky“.⁷⁰ Clementis odbyl rozkol jako „přechodný jev“, který způsobilo nedorozumění.⁷¹ Přesto bylo zřejmé, že mezi Prahou a Washingtonem došlo ke vzájemnému odcizení. Americký tisk, který byl až donedávna ve věci Československa vstřícný a pozitivní, rozhodnutí Washingtonu stáhnout se z jednání o poskytnutí půjček přivítal. List *New York Times* potvrdil, že Masaryk skutečně „tleskal náměstkovi ministra zahraničí Andreji Vyšinskému, když obvinil Spojené státy, že se pomocí půjček snaží zotročit cizí státy“.⁷² Byrnes nebyl ochoten spolknout sovětskou aroganci a odmítl plýtvat finančními zdroji na podporu nevděčné Prahy. Tím však obětoval zájem americké politiky udržet Československo jako předpolí Západu v sovětském bloku. Embargem uvaleným na hybridní vládu pod Benešovým krytím Byrnes nezmenšil, ale naopak posílil pravděpodobnost, že se země stane sovětskou kolonií.

Ministr Masaryk se nemusel vůči Rusům chovat servilně a aplaudováním lži Vyšinského si jinou nálepku nezasloužil. Jisté však není pravda, že mohl své skutečné názory na sovětské diplomatické manévrování vyjádřit otevřeně. Jak Beneš vysvětlil Steinhardtovi, strategií Prahy bylo poskytovat Moskvě plnou mezinárodní podporu výměnou za jistou demokracii na domácí frontě. Češi a Slováci počítali s tím, že hlasováním se Sovětským svazem získají výhody, zatímco Spojeným státům tím nevznikne žádná škoda. Beneš se snažil Steinhardta přesvědčit, že pro Washington je důležitější udržet v Československu demokratický systém než získat hlas Prahy na mezinárodních konferencích; za tento druh oportunistu se odmítl omluvit. Řekl

Steinhardtovi, že i Byrnes by jednal jako Masaryk, kdyby jako zástupce malé země musel jednat s Rusy.⁷³ Někteří ve Washingtonu zrušení půjček kritizovali. Věděli, že to československé demokracie oslabilo.⁷⁴ Zároveň též litovali, že kvůli nedostatku tvrdých valut by československá ekonomika mohla spadnout do sovětského tábora. V takovém případě by demokracie ztratila a Sovětský svaz získal.⁷⁵

Přesně toho se Beneš obával. Stěžoval si R. H. Bruce Lockhartovi, že Spojené státy nerealisticky žádají de facto vyloučení komunistů z vlády jako předpoklad lepších vztahů. To není v demokracii možné. S americkými úvěry, tvrdil Beneš, by československá ekonomika rostla tak rychle, že během jednoho nebo dvou let by komunisté prý byli neškodní. Lockhart se též setkal se Steinhardtem, který ho ujistil, že plně s Benešovou analýzou souhlasí a snaží se přesně v tom smyslu argumentovat ve Washingtonu.⁷⁶ Jak víme, přesně opak byl pravdou: Steinhardt byl jedním z nejhrolivějších odpůrců amerických úvěrů Československu.

Velvyslanec si zjevně nikdy nepřipustil, že jeho tažení proti úvěrům sloužilo zájmům KSČ. Bylo navíc v příkrém rozporu se zásadami, které sám razil a praktikoval v Turecku. Bez toho, že by Spojené státy byly ochotny poskytnout Československu to, co země dostávala ze Sovětského svazu, byly hrozby a vydírání předem odsouzeny k neúspěchu. Naproti tomu úvěry pro ekonomický rozvoj a také trpělivost a respekt k ideologicky nejistému postavení země by demokracii zesílily.

Ve věci kreditu se Steinhardt dopustil vážné analytické chyby. Washington ujistil, že tvrdý americký postup bude mít na pražskou vládu příznivý dopad. Čekal, že se Češi a Slováci do budoucna poučí a budou se ke Spojeným státům na mezinárodních fórech chovat s větší úctou a hlavně budou ochotni v dolarech kompenzovat původní americké majitele znárodněných podniků. Po krachu všech finančních jednání Steinhardt nepochopitelně nadřizovaným hlásil, že demokraté prý nad přerušením rozhovorů „jásali“, zatímco komunisté na ně reagovali „sklíčeně“. Bylo tomu přesně naopak. Komunisté si přáli integrovat československou ekonomiku do východního bloku a rozhodnutí americké úvěry zrušit uvítali s nadšením. Aniž by uvedl konkrétní důkazy, velvyslanec psal, že Praha se „již rozhodla ... učinit všechny kroky

k odstranění [amerických] stížností“.77 Jako už několikrát předtím bylo přání otcem myšlenky.

Steinhardt se nechal podvést dokonce i intelektuálně podprůměrným předsedou KSČ Gottwaldem. Když ho velvyslanec informoval, že se ministerstvo zahraničí ve Washingtonu rozhodlo jednání o půjčkách zastavit, na Gottwalda to prý „udělalo dojem“. Podle Steinhardta ho Gottwald ujistil, že si přeje se Spojenými státy udržovat co nejlepší vztahy. To byla zjevná lež, ale Steinhardt jí přesto uvěřil. Byl ještě víc potěšen, když komunistický boss v jeho přítomnosti zdvihl telefon a přikázal (komunistickému) ministrovi informací, aby z denního tisku vyloučil všechny články „nepřátelské vůči našim americkým přátelům“. Stejně ochotný byl prý Gottwald, když došlo na znárodněný americký majetek. Znovu před velvyslancem telefonoval, tentokrát na ministerstvo zahraničí, kde žádal úplný seznam majitelů, kteří mají být odškodněni. Byla to jen hra. Ale Steinhardt si podle všeho vytvořil představu, že celoživotní bolševik Gottwald byl najednou tak vstřícný, protože na něj zapůsobila tvrdá taktika amerického ministerstva zahraničí – tj. Steinhardtem doporučovaná taktika.⁷⁸

Závěrečný velvyslancův rozbor celé záležitosti bere dech. Je zřejmé, tvrdil, že rozhodnutí pozastavit finanční jednání obnovilo respekt Prahy vůči Spojeným státům, který se předtím „promrhal“ tím, že se Washington rozhodl nedbat Steinhardtových námitek proti poskytování úvěrů bez toho, že by za to Spojené státy něco dostaly. Nyní bylo zase všechno v pořádku. Velvyslanec předpověděl, že během dalších osmi až deseti týdnů Praha americké vlastníky znárodněného majetku spravedlivě odškodní.⁷⁹ Mýlil se.